

EEN NIEUWE KIJK OP LITERATUURONDERWIJS

Het lezen van literatuur kent vele voordelen, maar toch wordt literatuuronderwijs door leerlingen meestal niet met veel enthousiasme ontvangen. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat literatuuronderwijs een prominentere plek krijgt in het vreemdetalenonderwijs, op een manier die motiverend werkt voor de leerlingen?

JEANETTE DEN TOONDER & JUDITH JANSMA

Literatuuronderwijs wordt in het maatschappelijk debat al langere tijd omgeven met een zweem van negativiteit. Zo stelde schrijver Philip Huff in 2015 in *De Correspondent* de toenemende ontleding onder jongeren aan de orde. De oorzaak hiervan zocht hij bij de jongeren zelf, die te veel afleiding vinden op hun schermen, de scholen, die literatuur te veel als verplichting opleggen, en politieke beslissingen waardoor in de afgelopen jaren een groot aantal bibliotheken moesten sluiten. Bax et al. (2017) voegden hieraan toe dat literatuur ‘verdrongen wordt naar de marges van het voortgezet onderwijs’. Recent kwam daar nog het rapport van het Expertisecentrum Nederlands bij dat aantoont dat Nederlandse kinderen

gemiddeld minder goed lezen dan hun leeftijdsgenoten in andere westerse landen. Dit rapport laat zien dat kinderen niet per se minder vaak lezen, maar wel korter.

Met al dit slechte nieuws zou je bijna gaan denken dat het literatuuronderwijs een verloren zaak is. Gelukkig zijn er ook nog positieve geluiden, bijvoorbeeld de sterk gestegen verkoop van youngadultfictie en het fenomeen BookTok, waarin jongeren met elkaar boekentips uitwisselen. Geïnspireerd door deze positieve ontwikkelingen, willen wij in dit artikel voorstellen om het literatuuronderwijs in de moderne vreemde talen meer aan te laten sluiten op de interesse van de leerlingen, om zodoende het leesplezier centraal te stellen en de leesvaardigheid te vergroten.

Want dat het lezen van literatuur vele voordelen kent

Foto: Jurien Poeles

is duidelijk. Hoewel non-fictie ook zeker kan bijdragen aan leesvaardigheid, burgerschap en algemene ontwikkeling, concentreren wij ons in dit artikel op het lezen van fictie. Wetenschappelijk onderzoek naar de verwerking van fictieve verhalen in het brein heeft laten zien dat het lezen van literatuur leidt tot diepere inzichten in onszelf en de mensen om ons heen (Oatley, 2011), meer empathie (Keen, 2007), beter begrip van de motivaties en beweegredenen van anderen (Willems & Nijhof, 2015) en meer flexibiliteit, aanpassingsbereidheid en een makkelijker omgang met veranderingen (Armstrong, 2013). Dit onderstreept de stelling van Aleid Truijens in haar artikel in *de Volkskrant* (2022) dat ‘het onderwijs één groot leesbevorderingsproject [zou] moeten zijn’.

Maar hoe krijgen we die leerlingen dan aan het

lezen? In dit artikel zullen wij, in navolging van recent onderzoek naar literatuuronderwijs, pleiten voor een thematische en geïntegreerde benadering van literatuur. Dit houdt concreet in dat literatuur wordt aangeboden in een thematische context, en geïntegreerd wordt in zowel het lesprogramma van de betreffende taal als andere schoolvakken. Op deze manier wordt literatuur een volwaardig onderdeel van het (vreemdetalen)onderwijs, en kan er optimaal gebruikgemaakt worden van alle aspecten van de literaire tekst: de leeservaring (wat doet de tekst met je), de literaire kenmerken (hoe werkt de tekst), begrip van de maatschappelijke context waarin het verhaal speelt, en de ontwikkeling van de vreemde taal (Bloemert, 2019). Door gebruik te maken van (voor de leerlingen) relevante thema's is er de mogelijk-

heid om de gelezen tekst in een breder perspectief te plaatsen, of zelfs te koppelen aan andere schoolvakken (interdisciplinariteit). Voorbeelden hiervan zijn literaire thema's als autobiografisch schrijven, of maatschappelijke thema's als vrouwen in de kunsten of klimaatverandering. Bij de laatste twee is het ook mogelijk om aan te sluiten bij de Duurzame Ontwikkelingsdoelen van de Verenigde Naties (nummer 5: gendergelijkheid; nummer 13: klimaatactie). Wij willen betogen dat een dergelijke methode het mogelijk maakt om aansluiting te zoeken bij de interesses van leerlingen en zodoende hun empathische, cognitieve, talige en interculturele vermogens verder te ontwikkelen. Na een reflectie op de vijf voornaamste voordelen van deze aanpak, zullen wij een concreet voorbeeld geven dat deze werkwijze illustreert.

Voordelen

De voorgestelde thematische benadering zorgt voor een grotere aansluiting bij de interesses en leefwereld van de leerlingen. Dit is wat ons betreft het eerste voordeel van deze aanpak, dat onderdeel vormt van de lezersgerichte benadering, die Jasmijn Bloemert in haar proefschrift *Getting off the fence* (2019) voorstelde. De Meervoudige Benadering, die Bloemert ontwikkelde, richt zich naast deze lezersgerichte benadering op tekst-, context- en taalgerichte benaderingen, waarbij de laatste door leerlingen als zeer positief wordt ervaren. Door middel van creatieve (schrijf)opdrachten kunnen zowel het effect van betrokkenheid als talige competenties verder worden versterkt. Dit blijkt uit het onderzoek van Marie-Jeanne Harinck (2022) naar het lezen van Franse literatuur door leerlingen van havo 4 en havo 5. Via een persoonlijke en creatieve invulling, bijvoorbeeld het schrijven van een brief aan de auteur van een boek, of het reageren op een gedicht door zelf een gedicht te schrijven, drukken ze zich uit in de doeltaal en vergroten ze hun literaire competentie.

Een dergelijke dialoogvorm is onderzocht door Esther Schat in haar proefschrift *Integrating intercultural literary competence* (2022). Zij ziet dialogisch literatuuronderwijs als de praktijk 'die uitdrukkelijk niet gericht is op goede antwoorden, maar juist op gevoelens, gedachten en ideeën die leerlingen tijdens het lezen erva-

ren en het met elkaar uitwisselen hiervan' (p. 270). Dit leidt tot het tweede voordeel, de bevordering van een actieve leeservaring. Schat benadrukt verder dat de dialogische benadering eraan bijdraagt dat leerlingen meer kennis van de wereld ontwikkelen en leren om andere culturele werelden beter te begrijpen. Deze ontwikkeling van interculturele competentie vormt daarom het derde voordeel: Hoe kijkt men in verschillende culturen aan tegen de besproken thema's? In hoeverre verschilt dat van het perspectief dat de leerlingen hier zelf over hebben of dat ze om zich heen tegenkomen? Welke redenen zijn hiervoor te bedenken?

De thematische aanpak biedt niet alleen de mogelijkheid om taal- en literatuuronderwijs te integreren, maar biedt ook aansluiting bij andere schoolvakken. In dit geval denken we bij de term *geïntegreerd* aan vakoverstijgend onderwijs. Een link met andere kunstvakken zoals muziek of beeldende kunst ligt in eerste instantie voor de hand, aangezien ook hier interpretatie en creativiteit een belangrijke rol spelen. Wanneer we kijken naar actuele en maatschappelijke thema's, bijvoorbeeld klimaat, zijn boeken die we aanduiden als klimaatfictie uitermate geschikt voor vakoverstijgend onderwijs met aardrijkskunde en natuurwetenschappen. Voor een thema als crisis in de breedste zin van het woord, kunnen verhalen over pandemieën bijvoorbeeld ook vanuit historisch perspectief worden bekeken bij het vak geschiedenis. Wanneer vluchten en migratie als thema centraal staan in migratieliteratuur, kan een combinatie met geschiedenis, aardrijkskunde en maatschappijleer zeer verhelderend zijn. Deze koppeling met bredere maatschappelijke thema's laat het vierde voordeel van de aanpak zien, namelijk dat literatuuronderwijs uit het isolement kan komen waar het nu nog zo vaak in zit. Met een vakoverstijgende bestudering van de thema's wordt het belang van narrativiteit en lezen voor alle vakken benadrukt.

Dit alles draagt bij tot het vijfde voordeel, een succeservaring bij de leerlingen, die zich realiseren dat ze wel degelijk literatuur in een andere taal kunnen begrijpen en er ook met elkaar over van gedachten kunnen wisselen. De thema's stimuleren een leeservaring die gericht is op inhoud, boeken lezen betekent meer dan alleen de

taal leren, terwijl juist ook de dialoog, het met elkaar ontdekken en bespreken van literaire verhalen, bijdraagt aan de taalontwikkeling. Zo snijdt het mes aan twee kanten. Aan de hand van de roman *The Power* (2016) van de Britse auteur Naomi Alderman illustreren we hoe dit in de praktijk zou kunnen werken.

Aan de slag

In *The Power* schetst Alderman een fictieve wereld waarin jonge vrouwen ineens blijken te beschikken over een kracht (de 'skein') waardoor zij een fysiek voordeel hebben ten opzichte van mannen. Overal ter wereld verenigen onderdrukte vrouwen zich en delven mannen het onderspit. Maar leidt dit wel tot een betere wereld? Volgens de thematische aanpak kan het thema van het boek, namelijk de ongelijkheid tussen mannen en vrouwen, als kader worden genomen. Dit thema sluit duidelijk aan op de leefwereld van jongeren, en is ook binnen het onderwijs relevant. Volgens cijfers op de website van WOMEN Inc. krijgen meisjes bijvoorbeeld significant minder vaak de beurt in de wiskundeles, en denkt 74 procent van de meisjes dat leiderschap vooral voor mannen is weggelegd. Het is daarom een onderwerp waar zij zeker uit ei-

gen ervaring over kunnen meepraten. Leerlingen zouden een creatieve verwerkingsopdracht kunnen doen waarin de inhoud van de roman wordt gekoppeld aan thema's uit de actualiteit, zoals de loonkloof en de recente abortuswetwijziging in de Verenigde Staten. Het is ook mogelijk om aansluiting te zoeken bij bestaande evenementen zoals Internationale Vrouwendag op 8 maart. Door hierin samen te werken met leeftijdsgenoten wordt een actieve leeservaring gestimuleerd. Afhankelijk van het taalniveau van de leerlingen kan ervoor worden gekozen om deze opdrachten in de doeltaal te laten doen.

De interculturele competentie kan aan bod komen door de verschillende perspectieven die in *The Power* aanwezig zijn uit te werken: Engeland, de VS, Nigeria, Moldavië en Saudi-Arabië. Door te kijken naar hoe er in verschillende landen en culturen wordt aangekeken tegen man-vrouwverschillen kunnen verschillende vragen onderzocht worden: Wat betekent bijvoorbeeld een 'machocultuur'? Hoe worden begrippen als *mannelijkheid* en *vrouwelijkheid* in verschillende culturen of door verschillende generaties geïnterpreteerd? Aan de hand van de Global Gender Gap Index kunnen leerlingen de verschillen tussen landen bestuderen, en met elkaar

De thematische aanpak schept niet alleen de mogelijkheid om taal- en literatuuronderwijs te integreren, maar biedt ook aansluiting bij andere schoolvakken

Nederlands	Splinter Chabot, <i>Confettiregen</i> (2020) Tobi Lakmaker, <i>De geschiedenis van mijn seksualiteit</i> (2021)
Engels	Kacen Callender, <i>Felix ever after</i> (2020) Bernardine Evaristo, <i>Girl, woman, other</i> (2019) Torrey Peters, <i>Detransition, baby</i> (2021)
Frans	Fatima Daas, <i>La petite dernière</i> (2020) Édouard Louis, <i>En finir avec Eddy Bellegueule</i> (2014) Mohamed Mbougar Sarr, <i>De purs hommes</i> (2018)
Duits	Michael Roes, <i>Herida Duro</i> (2019) Sasha Marianna Salzmann, <i>Außer sich</i> (2017) Antje Rávic Strubel, <i>Unter Schnee</i> (2001)
Spaans	Sara Torres, <i>Lo que hay</i> (2022) Camila Sosa Villada, <i>Las malas</i> (2019)

Meer boeken over gender en seksualiteit in de verschillende schooltalen

Ook de taalvaardigheid neemt toe doordat leerlingen ideeën met elkaar uitwisselen en echt bij het literaire verhaal betrokken zijn

bespreken wat dit in de praktijk betekent. In lijn met de machtsovername van vrouwen in het boek kan er ook worden gediscussieerd over de vraag of vrouwelijk leiderschap anders is dan dat van mannen, en of we hier wellicht niet te rooskleurig over denken.

Bovenstaande voorbeelden laten al zien dat het boek ook genoeg ruimte biedt voor vakoverstijgende activiteiten. Zo kan er bijvoorbeeld worden samengewerkt met biologie en natuurwetenschappen (biologisch geslacht versus culturele normen over gender, seksuele omgang), maatschappijleer en burgerschap (vrouwen in de politiek, op de arbeidsmarkt), filosofie (gendertheorie), geschiedenis (emancipatie door de eeuwen heen), maar natuurlijk ook met de andere taalvakken. In het kader geven wij voor de verschillende talen een aantal voorbeelden van teksten die gaan over het thema gender en seksualiteit.

Behalve dat *The Power* dus eindeloze mogelijkheden biedt voor een dialogische benadering, is het ook een aantrekkelijk en beeldend geschreven boek. Dit zal bijdragen aan de succeservaring van leerlingen. Omdat het een relatief dik boek is (382 pagina's), kan er ook voor worden gekozen om in groepjes delen van het verhaal te lezen (elk hoofdstuk wordt verteld door een van de vier hoofdpersonages). Leerlingen kunnen dan aan elkaar de verschillende personages beschrijven, of bijvoorbeeld vertolken in een toneelstuk. Op het gebied van literatuuranalyse is er overigens ook genoeg te bespreken, denk aan de begrippen *utopie* en *dystopie*, maar ook de originele opzet van het boek als een zogenaamd objectieve beschrijving van de geschiedenis (door een onderdrukte man, welteverstaan). Al met al kan het boek op verschillende niveaus worden ingezet aan de hand van het thema gender en als geïntegreerd onderdeel van verschillende schoolvakken.

Het allerbelangrijkste vak

De voorgestelde thematische en geïntegreerde aanpak van literatuuronderwijs zorgt voor een betere aansluiting op de belevingswereld van jongeren, stimuleert hun actieve deelname aan de literatuurlessen en betreft hen bij

het materiaal. Ook de taalvaardigheid neemt toe doordat ze ideeën met elkaar uitwisselen en echt bij het literaire verhaal betrokken zijn. Deze factoren vergroten ook nog eens hun plezier in het lezen van boeken.

Onze visie sluit aan bij recent onderzoek op het gebied van literatuuronderwijs en vakdidactiek, maar is niet als zodanig in de praktijk getoetst. Het lijkt ons een mooi onderwerp voor een promotieonderzoek waarbij zowel leerlingen als docenten worden betrokken die hun ervaringen over deze aanpak kunnen delen. Bij een positief resultaat zouden in een vervolgonderzoek leerlingen en docenten samen met vakdidactici en literatuurwetenschappers materiaal kunnen ontwikkelen dat breed ingezet kan worden, waardoor dat allerbelangrijkste vak, lezen, een plezier wordt voor iedereen. ■

LITERATUUR

- Armstrong, P. (2013). *How literature plays with the brain: The neuroscience of reading and art*. Johns Hopkins University Press.
- Bax, S., Herten, M. van, Mantingh, E., & Witte, T. (2017, 25 januari). Waar zijn de hoeders van het taalonderwijs? *Neerlandistiek: Online Tijdschrift voor Taal- en Letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2017/01/waar-zijn-de-hoeders-van-het-literatuuronderwijs/>
- Bloemert, J. (2019). *Getting off the fence: Exploring the role, position, and relevance of literature education in the teaching of English as a foreign language in Dutch secondary education* [Proefschrift, Rijksuniversiteit Groningen]. University of Groningen Research Portal. <https://doi.org/10.33612/diss.101550168>
- Expertisecentrum Nederlands. (z.d.). *Leesvaardigheid van Nederlandse tienjarigen niet langer boven Westers gemiddelde*. <https://expertisecentrumnederlands.nl/pirls-2021>
- Harinck, M.-J. (2022). Creatief met complexe literatuur. *Levende Talen Magazine*, 109(4), 4-9.
- Huff, P. (2015, 13 juli). Wie leest, leeft. *De Correspondent*.
- Keen, S. (2007). *Empathy and the novel*. Oxford University Press.
- Oatley, K. (2011). *Such stuff as dreams: The psychology of fiction*. Wiley-Blackwell.
- Schat, E. (2022). *Integrating intercultural literary competence: An intervention study in foreign language education* [Proefschrift, Universiteit Utrecht]. Utrecht University Repository. <https://doi.org/10.33540/1335>
- Truijens, A. (2022, 17 juni). Het onderwijs zou één groot leesbevorderingsproject moeten zijn. *De Volkskrant*. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/het-onderwijs-zou-eeen-groot-leesbevorderingsproject-moeten-zijn~b8d357fc/>
- Willems, R., & Nijhof, A. (2015). Simulating fiction: Individual differences in literature comprehension revealed with fMRI. *PLoS ONE*, 10(2), Artikel e0116492. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0116492>

binnenkort

18 november 2023, Vertaaldag, Amsterdam, <www.verstegenstichter.nl>

24 – 26 november 2023, Festival voor het Afrikaans, Den Haag, <festivalvoorhetafrikaans.nl>

15 – 19 januari 2024, Voorrondes Olympiade Nederlands, <www.olympiadenederlands.org>

7 – 8 maart 2024, Nationaal Congres Frans, Schiphol, <www.congresfrans.nl>

21 maart 2024, Dag van de Franse Taal, <levendetalen.nl>

21 – 23 maart 2024, Recent verschenen werken Duits, Nordhorn, <h.harbers@rug.nl>

22 maart 2024, Nationaal Congres Engels, <nationaalcongresengels.nl>

Dag van de Franse Taal

Al heel wat jaren wordt de landelijke Dag van de Franse Taal georganiseerd op de tweede donderdag van november. Vanaf schooljaar 2023–2024 zal de Dag van de Franse Taal echter gehouden worden in de Semaine de la Francophonie, en wel op donderdag. In 2024 is dat 21 maart. Dit gezien het feit dat veel scholen meer tijd nodig hebben in de voorbereidingen voor dit jaarlijkse evenement, maar vooral omdat deze datum prachtig samenvalt met de week van de francophonie, waarin veel activiteiten worden aangeboden.

Congres Frans

Het Nationaal Congres Frans, dat als thema 'Le français passe partout' heeft, vindt plaats op donderdag 7 en vrijdag 8 maart 2024 in hotel Van der Valk Schiphol. Maar liefst 80 workshops worden deze twee dagen aangeboden. Voor meer informatie zie de tweetalige website <www.congresfrans.nl>.

Olympiade Nederlands

Van 15 tot en met 19 januari 2024 zullen de voorrondes van de Olympiade Nederlands plaatsvinden. De finale vindt plaats in april.

De Olympiade Nederlands is een wedstrijd waarin leerlingen vragen moeten oplossen over de Nederlandse taal en literatuur. De olympiade bestaat uit avontuurlijke opdrachten en puzzels die op speelse wijze hun talent voor taal- en literatuurwetenschap testen. Na de voorronde stroomt een groep finalisten door naar onderzoekslabs. In dat traject voeren zij, onder begeleiding van academici, een eigen neerlandistisch onderzoek uit. In eerdere edities richtten de labs zich onder andere op emoji-gebruik, dialect in popmuziek en d/t-fouten in chatgeschiedenissen.

Meer informatie over de olympiade en deelname is te vinden op <www.olympiadenederlands.org>.

Vertaaldag

Op zaterdag 18 november 2023 vindt in De Nieuwe Liefde in Amsterdam de Vertaaldag plaats van Nederland Vertaalt. De dag is bestemd voor iedere taal- en vertaalgeïnteresseerde. Het programma bestaat uit vertaalwerkgroepen, waarin de resultaten van de vertaalwedstrijd Nederland Vertaald worden besproken onder leiding van de juryleden die de inzendingen hebben beoordeeld (zie <vllt.nl/vertalen2023> voor de opgaven). Parallel aan de vertaalwerkgroepen wordt een lezingenprogramma aangeboden.

Meer informatie is te vinden op <www.verstegenstichter.nl>.

Festival voor het Afrikaans 2023

Op vrijdag 24, zaterdag 25 en zondag 26 november 2023 wordt in theater De Regentes in Den Haag de vijfde editie van het Festival voor het Afrikaans gehouden. Deelnemers zijn onder meer Antjie Krog, Stef Bos, Adriaan van Dis, Amanda Strydom, Ronelda Kamfer, Babs Gons, Frazer Barry, Dean Balie, Marlo Minnaar en de Klimaatdichters.

Het Festival voor het Afrikaans is een tweejaarlijks festival dat als doel heeft het Nederlandse en Vlaamse publiek te laten kennismaken met de rijkdom van de Afrikaanstalige cultuur. Het programma bestaat uit muziek, toneel, literatuur, spoken word, film en debat.

Voor meer informatie zie <festivalvoorhetafrikaans.nl>.